

UV RAPPORT 2014:148

ARKEOLOGISK UTREDNING

Boplatslämningar i Valla

Inför detaljplaneläggning i Johannesborgsparken

Östergötland

Linköpings stad och kommun

Fastigheten Valla 1:1

Dnr 3.1.1-02343-2014

Marita Sjölin

Med bidrag av Alf Ericsson

UV RAPPORT 2014:148

ARKEOLOGISK UTREDNING

Boplatslämningar i Valla

Inför detaljplaneläggning i Johannesborgsparken

Östergötland

Linköpings stad och kommun

Fastigheten Valla 1:1

Dnr 3.1.1-02343-2014

Marita Sjölin

Med bidrag av Alf Ericsson

RIKSANTIKVARIÉÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Öst)
Roxengatan 7
582 73 Linköping
Tel 010-480 80 00
Fax 010-480 81 73

e-post uvost@raa.se
e-post fornamn.efternamn@raa.se
www.arkeologiuv.se

© 2014 Riksantikvarieämbetet
UV Rapport 2014:148

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2012. Medgivande I 2012/0744.

Grafisk form Britt Lundberg
Kartor Alf Ericsson, Marita Sjölin
Foto Marita Sjölin
Tryck/utskrift Elanders Sverige AB, 2014

Omslagsbild När en del av matjorden i Johannesborgsparken togs bort med hjälp av grävmaskin, framträdde flera anläggningar efter en förhistorisk boplat. Foto Marita Sjölin.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Bakgrund	6
Landskap och fornlämningsmiljö	6
Syfte och målsättning	6
Metod och genomförande	6
Resultat	7
Historiska kartor	7
Lämningar efter en boplats	11
Anläggningar	11
Fynd	11
Resultaten i sammanfattning	14
Åtgärdsförslag	14
Referenser	15
Litteratur	15
Historiska kartor	15
Administrativa uppgifter	16
 Bilaga 1. Anläggnings- och fyndtabell	 17

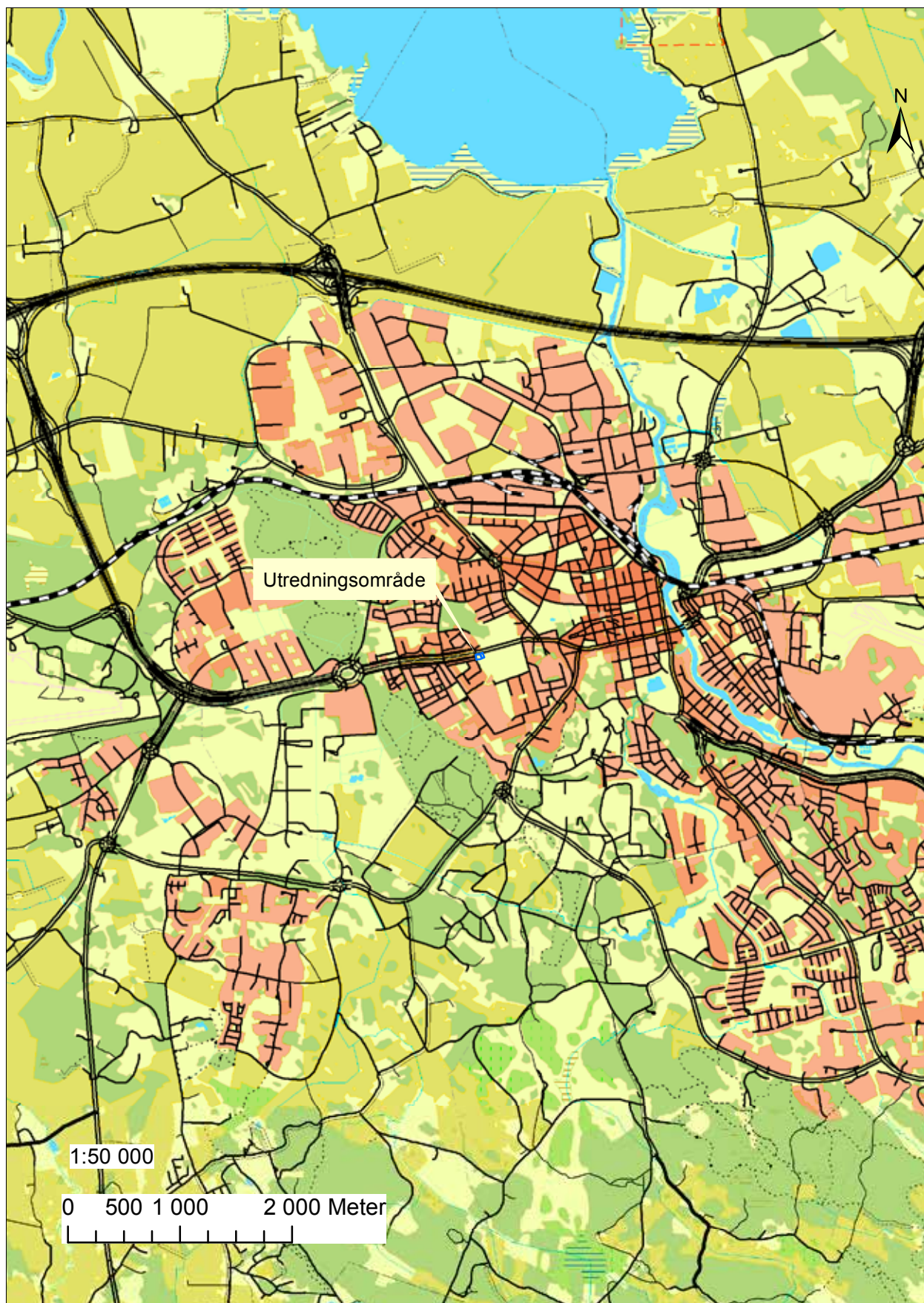

Fig 1. Linköping med omnejd med platsen för förundersökningen markerad. Skala 1:50 000.

Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska uppdragsverksamheten, UV, är en uppdragsfinansierad del av Riksantikvarieämbetet som i huvudsak genomför arkeologiska undersökningar efter beslut enligt Lag (SFS 1988:950) om kulturminnen m m. Uppdragsverksamheten utför även konsultuppdrag i form av utredningar, kulturmiljöanalyser och planeringsunderlag. Den arkeologiska uppdragsverksamheten har ingen myndighetsfunktion.

Arkeologisk utredning

Boplatsslämningar i Valla

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet, UV Öst, har med anledning av detaljplaneläggning inom fastigheten Valla 1:1 utfört arkeologisk utredning. Fältarbetet utfördes den 6 oktober 2014.

Utredningsområdet ligger cirka 70 meter över havet i västra delen av centrala Linköping och omfattar en yta på cirka 3 200 m².

Syftet med den arkeologiska utredningen var fastställa om fornlämning berörs av den nu aktuella exploateringen samt att om så var fallet så långt som möjligt beskriva dessa. Utredningen genomfördes dels i form av en studie av historiska kartor (etapp 1) och dels i form av sökschaktsgrävning med hjälp av grävmaskin (etapp 2).

Studiet av historiska kartor visade att det funnits såväl tegeltillverkning som kvarnar i närområdet i historisk tid. Av dessa framkom dock inget vid utredningen. Istället påträffades lämningar efter en förhistorisk boplat.

Inom en 35x15 meter (NV-SO) stor yta, påträffades stolphål, sotfläckar, en grop, bränd lera och en hård. Boplatsens utbredning har inte fastställts. Fyndet av en bipolar kärna av tät kvarts i en av anläggningarna tyder på en datering till senmesolitikum.

UV Öst bedömer att eventuellt fortsatt exploatering inom området ska föregås av arkeologisk förundersökning. UV Östs bedömning är ett förslag. Ansökan om tillstånd enligt KML ställs till Länsstyrelsen i Östergötlands län som fattar beslut i ärendet och avgör om fortsatta arkeologiska åtgärder krävs. Länsstyrelsen beslutar om vidare åtgärder.

Inledning

Bakgrund

Riksantikvarieämbetet, UV Öst, har med anledning av detaljplaneläggning inom fastigheten Valla 1:1 utfört arkeologisk utredning. Utredningen genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen (dnr 431-5150-14) i form av Etapp 1, vilken utgjordes av en studie av historiska kartor samt i form av Etapp 2 vilken utgjordes av sökschaktgrävning. Etapp 1 utfördes under sommaren 2014. Etapp 2 utfördes den 6 oktober 2014. Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Linköpings kommun, teknik och samhällsbyggnadskontoret. Ansvarig arkeolog var Marita Sjölin. Studier av historiska kartor har utförts av Alf Ericsson. Rapporten har sammanställts av Marita Sjölin med bidrag av Alf Ericsson.

Landskap och fornlämningsmiljö

Det aktuella utredningsområdet ligger i västra delen av centrala Linköping, söder om Malmslättsvägen och omedelbart väster om kyrkogården. Det är beläget cirka 70 meter över havet. Totalt omfattar utredningsområdet en yta på cirka 3 200 m², vilken idag utgörs av parkmark med gräsmatta, rabatter och träd. Det finns inga synliga fornlämningar inom området, men i närområdet finns fornlämningar från såväl förhistorisk tid som medeltid och historisk tid.

Fornlämningarna i närområdet utgörs av hålvägar (RAÄ 294, 157) samt enstaka härdar och boplatslämningar (RAÄ 353, 416) som påträffats vid olika markinslag. Strax väster om det aktuella utredningsområdet vidtar Valla, där ett flertal undersökningar och utredningar gjorts, senast en arkeologisk och kulturhistorisk inventering inom Vallaskogens naturreservat (Ajneborn 2014). Ungefär 600 meter öster om området vidtar Linköpings stadslager från medeltid och tidigmodern tid (RAÄ 153).

Syfte och målsättning

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa om fornlämning berörs av den nu aktuella exploateringen samt att om så var fallet så långt som möjligt beskriva dessa. Om det inom ramen för den arkeologiska utredningen, etapp 2, var möjligt att avgränsa fornlämningen så skulle detta också göras.

Resultaten från utredningen kommer att ligga till grund dels för Länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen och kommande beslut om eventuella fortsatta arkeologiska insatser, dels för Linköpings kommuns fortsatta planering.

Metod och genomförande

Den arkeologiska utredningen genomfördes i två etapper. Etapp 1 genomfördes i form av en byråinventering, där relevant arkiv- och kartmaterial gicks igenom i syfte att erhålla en bild av markanvändning och eventuellt ägoförhållanden inom aktuellt område i historisk tid. Eftersom inga synliga lämningar fanns inom området gjordes ingen fältinventering inom etapp 1. Etapp 2 genomfördes i form av sökschaktsgrävning med hjälp av grävmaskin.

I syfte att klargöra om det fanns bevarade lämningar under markytan avlägsnades grässvål och matjord skiktvis under överseende av arkeolog ned till nivåer under plogdjup där fornlämningar påträffades.

Ett urval av anläggningar undersöktes med handredskap, för att fastställa deras status som fornlämning eller ej. Över undersökta anläggningar upprättades sektionsritningar i skala 1:20. Påträffade anläggningar och fynd mättes in och dokumenteras digitalt med hjälp av RTK-GPS. All mätdata har förts in i Intrasis.

Resultat

Historiska kartor

Av Alf Ericsson

Det förindustriella Linköping bestod dels av själva stadsområdet med dess gator, kvarter och bebyggelse, dels av ett kringliggande område för agrar produktion. Det senare benämndes *stadsjorden* eller *stadens jordar* och omfattade markslagen åker och äng samt betesmark med inslag av skog. Stadens jurisdiktion omfattade både det egentliga stadsområdet och stadsjorden. Det sammantagna territoriet benämndes *stadsvaden*. Inom detta område gällde stadslagen till skillnad från angränsande härader där man dömde efter landslagen. Linköpings stadsgräns, vilken fram till år 1911 i stort sammanföll med den gamla stadsjordens gränser, var alltså var en viktig juridisk gräns (Ericsson 2005, s 185).

Undersökningsområdet (UO) ligger inom Linköpings forna stadsvad, strax söder om den gamla landsvägen, som i stort är identisk med den nuvarande Malmslättsvägen. Denna väg angjorde stadsområdet vid Västertull, som låg söder om Linköpings slott.

År 1639 upprättade lantmätaren Johan Larsson Grot två kartor över Linköpings stads ägor. Den ena redovisar stadsjordarna norr om staden, medan den andra omfattar ägorna på motsatt sida, söder om landsvägen (LSA D64-1:2). Av den senare framgår att UO ligger i norra delen av en särhägnad åkerlycka (nr 192). I kartans förklaring benämns denna *Ebbe skomakares lycka*. Vidare framgår att jorden tillhör stadens tegellada. Strax utanför åkerlyckans sydvästra hörn finns ett tegelslagaretorp utsatt (nr 188). En större åkerlycka i väster benämns *Tegelladelyckan* (nr 209). Någon tegellada finns däremot inte utsatt på kartan.

År 1732 upprättade lantmätare Peter Embring nya kartor över Linköpings stadsjordar. På kartan över ägorna söder om landsvägen framgår att markanvändningen i UO har skiftat från åker till äng och att lyckan har utvidgats något mot söder och absorberat två mindre åkerlyckor (LSA D64-1:18). Området benämns *Skinnarkullen*, vilket syftar på en höjd strax väster om UO. Notabelt är att lantmätaren har ritat ut en höjd som betecknas *Tegelbacke* och som ligger på en plats motsvarande södra hörnet av Tegelladelyckan på 1639 års karta. Detta synes vara platsen för den försvunna tegelladan. I denna torkades teglet innan det brändes. Det nämnda tegelslagaretorpet finns inte utsatt på kartan från 1732 och var då säkerligen rivet.

På 1732 års karta är ett träd benämnt *Kronoeken* utsatt invid landsvägens södra sida där Skinnarkullen och Linköpings stadsjord möter byn Vallas ägoområde. Möjligen har eken fungerat som ett råmärke. På motsatt sida gränsar Skinnarkullen mot två områden inom stadsjorden som kallas *Stora* och *Lilla kungstredingen*. Dessa ägonamn visar att vi befinner oss på en gammal häradsallmänning. Närmare bestämt den som hörde till Hanekinds härad. Redan på 1100-talet gjorde kronan anspråk på en tredjedel av obebyggda häradsallmänningar i Östergötland, medan övrig mark disponerades gemensamt av häradets jordägare. Denna regala andel benämndes *kungstreding* (Ericsson 2005, s 178). Det är därför inte troligt att det finns spår av bebyggelse från yngre järnålder inom UO.

Den yngsta kartan i denna genomgång är den häradsekonomiska kartan från ca 1870 (RAK J112-45-3). På denna karta har Skinnarkullen bytt namn till Kvarngärdet. Troligen har det stått en väderkvarn på Skinnarkullen. Strax väster om denna kulle finns ett torp utsatt. Torpet kallades Kullen och låg på Vallas ägor.

Fig 2. Av 1639 års karta över stadsjordarna framgår att UO ligger i norra delen av en särskild åkerlycka, som tillhör stadens tegellada. Skala 1:4000. GRAFIK ALF ERICSSON OCH MARITA SJÖLIN.

Fig 3. På 1732 års karta har markslaget där UO ligger skiftat från åker till äng. Skala 1:4000. GRAFIK ALF ERICSSON OCH MARITA SJÖLIN.

Fig 4. Häradskartan från cirka 1870 visar att UO vid denna tid ligger inom Qvarngården. Skala 1:4000. GRAFIK ALF ERICSSON OCH MARITA SJÖLIN.

Lämningar efter en boplats

Utredningsområdet utgjordes av parkmark med flertalet stora uppvuxna kastanjetråd, rabatter och grusgångar. Området var i huvudsak plant, men med en kraftig slänt i norr upp mot Malmslättsvägen. Vid valet av placering av sökschakt fanns inga synliga lämningar eller topografiska förutsättningar att gå efter. Sökschaktens placering styrdes därför främst av hur parken var disponerad. För att minimera ingreppet i ett omtyckt rekreationsområde i Linköping placerades samtliga schakt i gräsmattor.

Matjordslagret utgjordes av brun sandig matjord som varierade i tjocklek mellan 0,2 och 0,3 meter i den östra delen av området och mellan 0,3 och 0,4 meter i den västra delen. Under matjorden utgjordes de opåverkade nivåerna av sand, bitvis med inslag av grus och sten. Området har täckdikats och tegelrör efter detta påträffades i flera schakt. Främst i Schakt 1 i södra delen av området innehöll matjorden föremål av recent karaktär, såsom yngre rödgods, bland annat en skärva av ett fat med engobering, buteljglas och spik. Även i schakt 3 innehöll matjorden yngre fynd, bland annat spik. Dessa föremål togs ej tillvara. Schakt 1, 4, 5 och 6 innehöll inga fornlämningar eller kulturhistoriska lämningar. Schakt 2 och 3 inom utredningsområdets nordvästra del innehöll flera anläggningar och fynd, förmodligen efter en mesolitisk boplats.

Anläggningar

I utredningsområdets nordvästra del, inom en 35x15 meter stor yta (NV-SO), påträffades totalt 10 anläggningar, se tabell nedan.

Typ	Antal
Grop	1
Härd	1
Sotfläck	3
Stolphål	4
Eldpåverkat område (bränd lera)	1
Summa	10

Flera av anläggningarna visade på olika verksamheter med eld inom området. Tydligast var en drygt en meter stor härd, med fyllning av sotig humus och inslag av träkol. Det fanns även flera sotfläckar, vilka kan vara rester av till större delen bortplöjda härdar. Längst i nordväst fanns ett litet område, eller närmast en fläck som var tydligt eldpåverkat och där jorden hade bränts och färgats röd.

Förutom anläggningar knutna till eld fanns fyra stolphål och en grop. Stolphålen var inte stenskodda, men hade tydlig form och begränsning. De kan eventuellt utgöra lämningar efter byggnader inom området. Den en meter stora gropen i norra delen av området var 0,15 meter djup och hade en fyllning av gråbrun humös sand. I fyllningen påträffades en kärna av kvarts.

Fynd

En av anläggningarna, en grop i den norra delen av utredningsområdet innehöll ett fynd, som kan tidfästa lämningarna. Fyndet utgörs av en kärna av tät kvarts, F1. Kvarts användes under hela stenåldern, men är vanligast förekommande under mesolitikum (Carlsson 2014). Kärnan är bipolär, vilket är en teknik som användes under hela mesolitikum, men som ändå verkar ha betonats under senmesolitikum, fram till omkring 4 500 f Kr (Lindgren 2004).

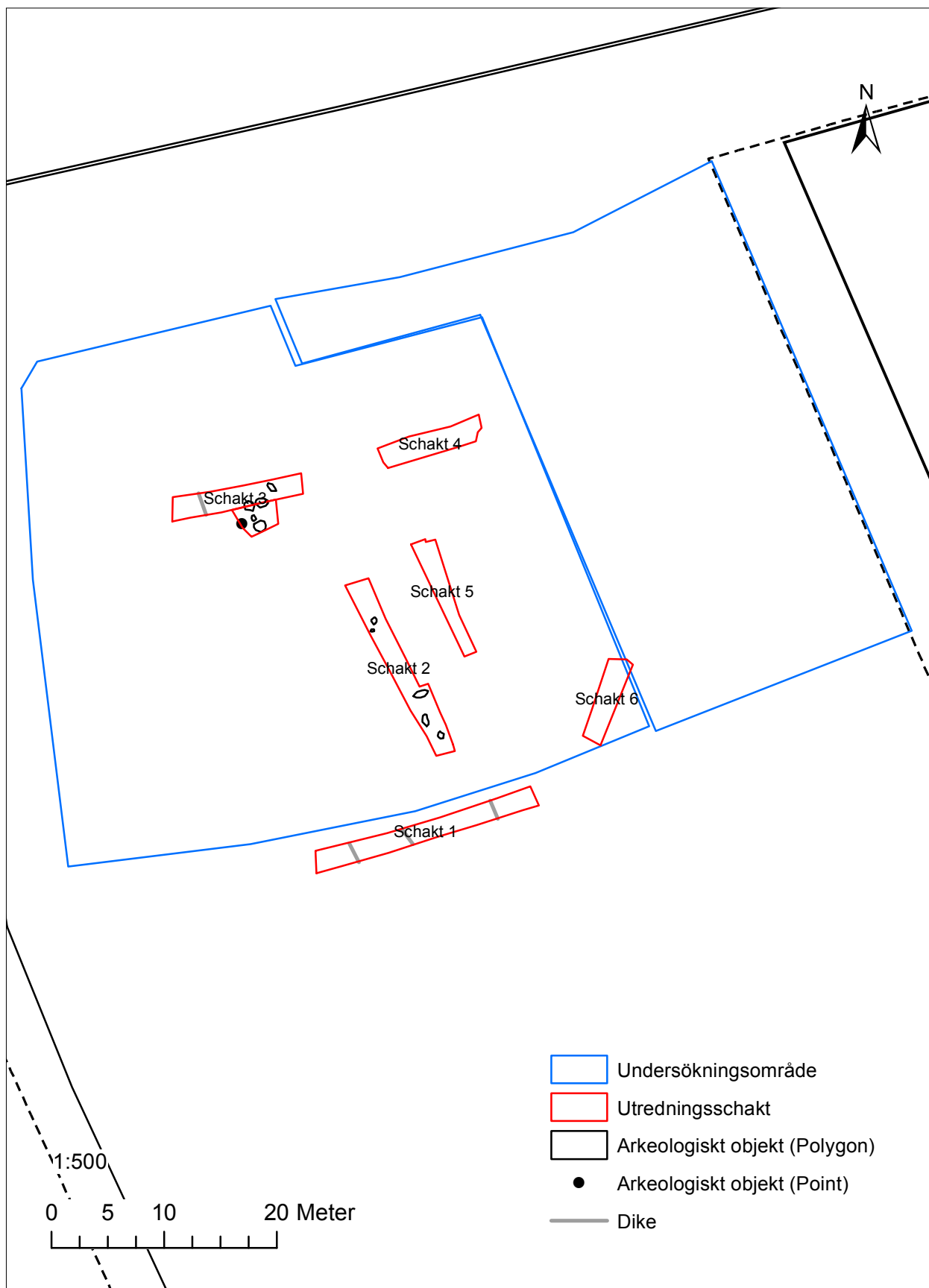

Fig 5. Utredningsområdet och placering av sökschakt. Skala 1:500. GRAFIK MARITA SJÖLIN.

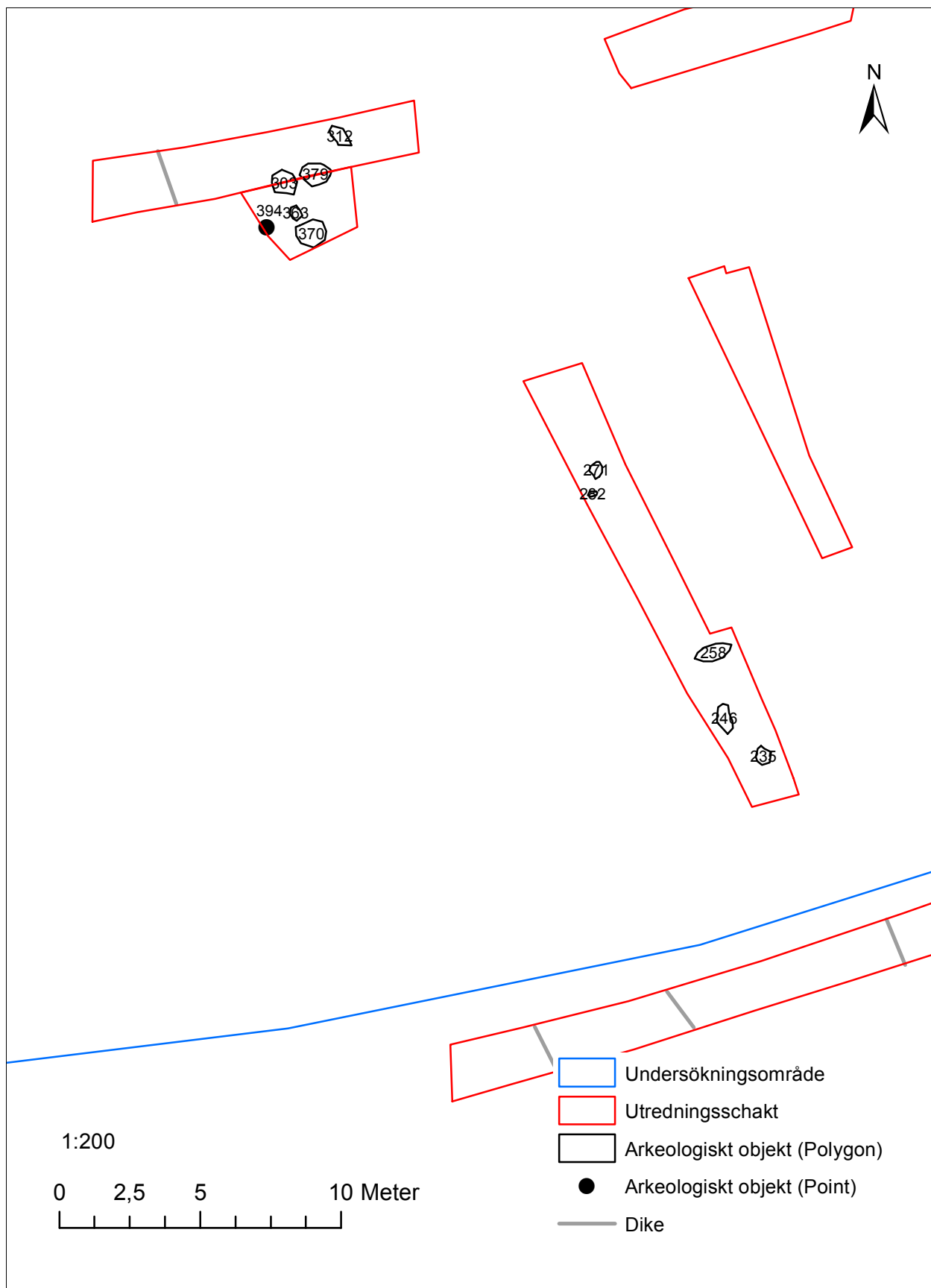

Fig 6. Arkeologiska objekt påträffades i schakt 2 och 3, men boplatsens utbredning har inte fastställts inom ramen för utredningen. Skala 1:200. GRAFIK MARITA SJÖLIN.

Fig 7. I en grop, A303, i norra delen av utredningsområdet påträffades en bipolär kärna av tät kvarts, F1.
FOTO MARITA SJÖLIN.

Resultaten i sammanfattning

Studiet av historiska kartor visade att det funnits såväl tegeltillverkning som kvarnar i närområdet i historisk tid. Av dessa framkom dock inget vid utredningen. Istället påträffades lämningar efter en förhistorisk boplat.

Lämningarna utgjordes av stolphål, sotfläckar, en grop, bränd lera och en hård, kanske lämningar efter en gård eller en plats där människor uppehållit sig. Boplatsens utbredning har inte fastställts. Fyndet av en bipolär kärna av tät kvarts tyder på en datering till senmesolitikum. I den västra delen av Linköping har mesolitiska boplatser undersökts bland annat i kvarteret Intellectet där lämningar efter en hydda påträffades (Molin 2007).

En fortsatt undersökning av lämningarna i Johannesborgsparken skulle kunna datera lämningarna närmare samt fastställa boplatsens utbredning och karaktär.

Åtgärdsförslag

UV Öst bedömer att eventuellt fortsatt exploatering inom området ska föregås av arkeologisk förundersökning. UV Östs bedömning är ett förslag. Ansökan om tillstånd enligt KML ställs till Länsstyrelsen i Östergötlands län som fattar beslut i ärendet och avgör om fortsatta arkeologiska åtgärder krävs. Länsstyrelsen beslutar om vidare åtgärder.

Linköping i oktober 2014

Marita Sjölin

Referenser

Litteratur

- Ajneborn, B. 2014. *Arkeologisk och kulturhistorisk inventering inom Vallaskogens naturreservat, Linköpings kommun*. Riksantikvarieämbetet, UV Öst PM 2014:01.
- Carlsson, T. 2014. *Mesolitiska boplatser och medeltida gravar i Ledberg, Kränge*. Ledbergs socken, Linköpings kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet, UV Öst Rapport.
- Elfstrand, B. 2008. *En hålväg i Valla*. RAÄ 294, Kvarteret Irrblosset 2, Vallaområdet, Linköpings stad och kommun, Östergötland. UV Öst Rapport 2008:10.
- Ericsson, A. 2005. Gränser och territoriella indelningar i Linköpingsbygden – en studie i medeltida geografi. I: *Liunga. kaupinga, kulturhistoria och arkeologi i Linköpingsbygden*. Sid 167–203.
- Lindgren, C. 2004. *Människor och kvarts. Sociala och teknologiska strategier under mesolitikum i östra Mellansverige*. Stockholm Studies in Archaeology 29. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Skrifter no 54. Coast to coast-book 11.
- Molin, F. 2007. Mesolitisk hyddlämning vid Kv Intellectet. Arkeologisk undersökning med anledning av nya studentbostäder inom Valla koloniområde. RAÄ UV Öst Rapport 2007:56. Linköping.

Historiska kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA):

D64-1:2. Linköpings södra stadsjordar. Geometrisk avmätning av Linköpings stads ägor från 1639.

D64-1:18. Geometrisk avmätning av Linköpings norra stadsjordar från 1732.

Rikets allmänna kartverk (RAK):

J112-45-3. Häradsekonomiska kartan bladet Linköping från 1868–77.

Administrativa uppgifter

Län: Östergötland

Landskap: Östergötland

Kommun: Linköping

Socken/stad: Linköping

Plats: Johannesborgsparken, Videgatan

Undersökningens mittpunkt: X6474251, Y535222

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Riksantikvarieämbetets dnr: 3.1.1-02343-2014

Länsstyrelsens dnr: 431-5150-2014

Projektnr: 12872

Intrasisprojekt: UV2014:106

Rapportnr: 2014:148

Ansvarig arkeolog: Marita Sjölin

Personal: Alf Ericsson

Beställare: Länsstyrelsen Östergötland

Kostnadsansvarig: Linköpings kommun, teknik- och samhällsbyggnadskontoret

Underesökningstid: 2014-10-06

Undersökningsområde: 3 200 m²

Arkivhandlingar: Förvaras i Antikvarisk-Topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm:

1 profilritning, A4, i skala 1:20.

Fynd: F1 förvaras på Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Öst) i väntan på beslut om fyndfördelning.

Bilaga 1. Anläggnings- och fyndtabell

Valla 1:1 Anläggningstabell

Id	Typ	Undersökt andel (%)	Beskrivning
235	Stolphål	50	Runt, diameter 0,5 m, djup 0,15 m. Fyllning av gråbrun sandig humus.
246	Stolphål	50	Ovalt, 1x0,55 m stort, djup 0,12 m. Fyllning av gråbrun sandig humus.
258	Härd	25	Oval, 1,25x0,55 m stor, djup 0,18 m. Fyllning av flammig gråsvart, sotig humös sand med inslag av träkol, särskilt centralt i anläggningen.
271	Stolphål	50	Runt, diameter 0,5 m, djup 0,15 m. Fyllning av brungrå sandig humus med inslag av mindre sten, 0,02–0,05 m stora.
282	Stolphål	50	Runt, diameter 0,25 m, djup 0,08 m. Fyllning av gråbrun humös sand.
303	Grop	50	Oval, 1x0,8 m stor, djup 0,15 m. Fyllning av gråbrun humös sand. Fynd av kvartskärna.
363	Sotfläck	0	Rund, diameter 0,7 m. I ytan flammig sotig något humös sand med inslag av träkol.
370	Sotfläck	0	Oval, 1,2x0,9 m stor. I ytan flammig sotig något humös sand med inslag av träkol.
379	Sotfläck	0	Oval, 1,4x0,8 m stor. I ytan flammig sotig något humös sand med inslag av träkol.
394	Fläck med bränd lera	0	Oregelbunden form, cirka 0,2 meter stor och 0,02 m tjock, framkom i schaktkant under matjordslagret. Bränt på plats.

Valla 1:1 Fyndtabell

Fyndnr	Id	Material	Sakord	Fyndomst	Antal	Vikt (g)	Anmärkning
1	393	Kvarts	Kärna	A303	1	138,5	Kärna, bipolär, tät kvarts.

